

Politikai
röpiratok,

73.

1933

1976

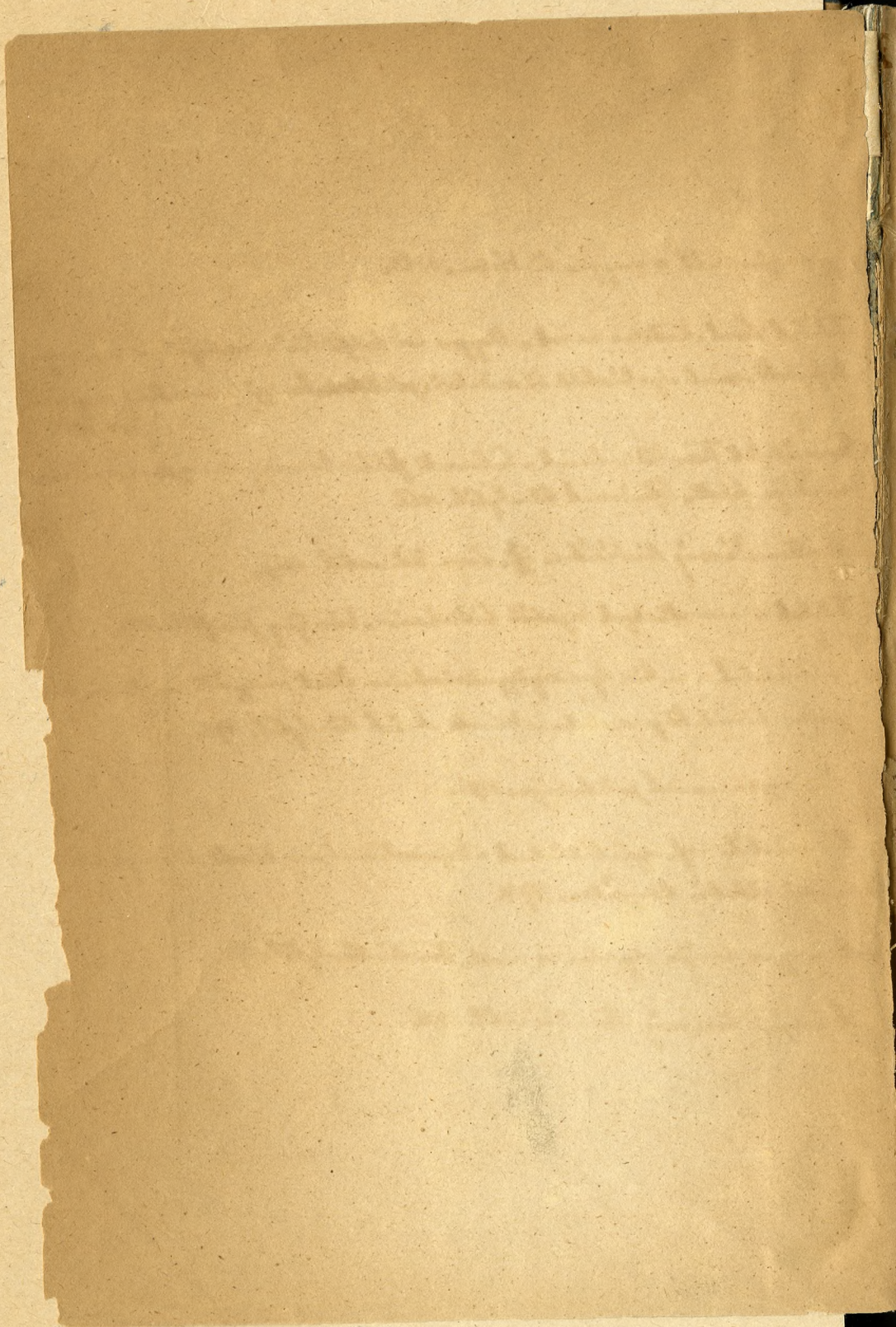
1994

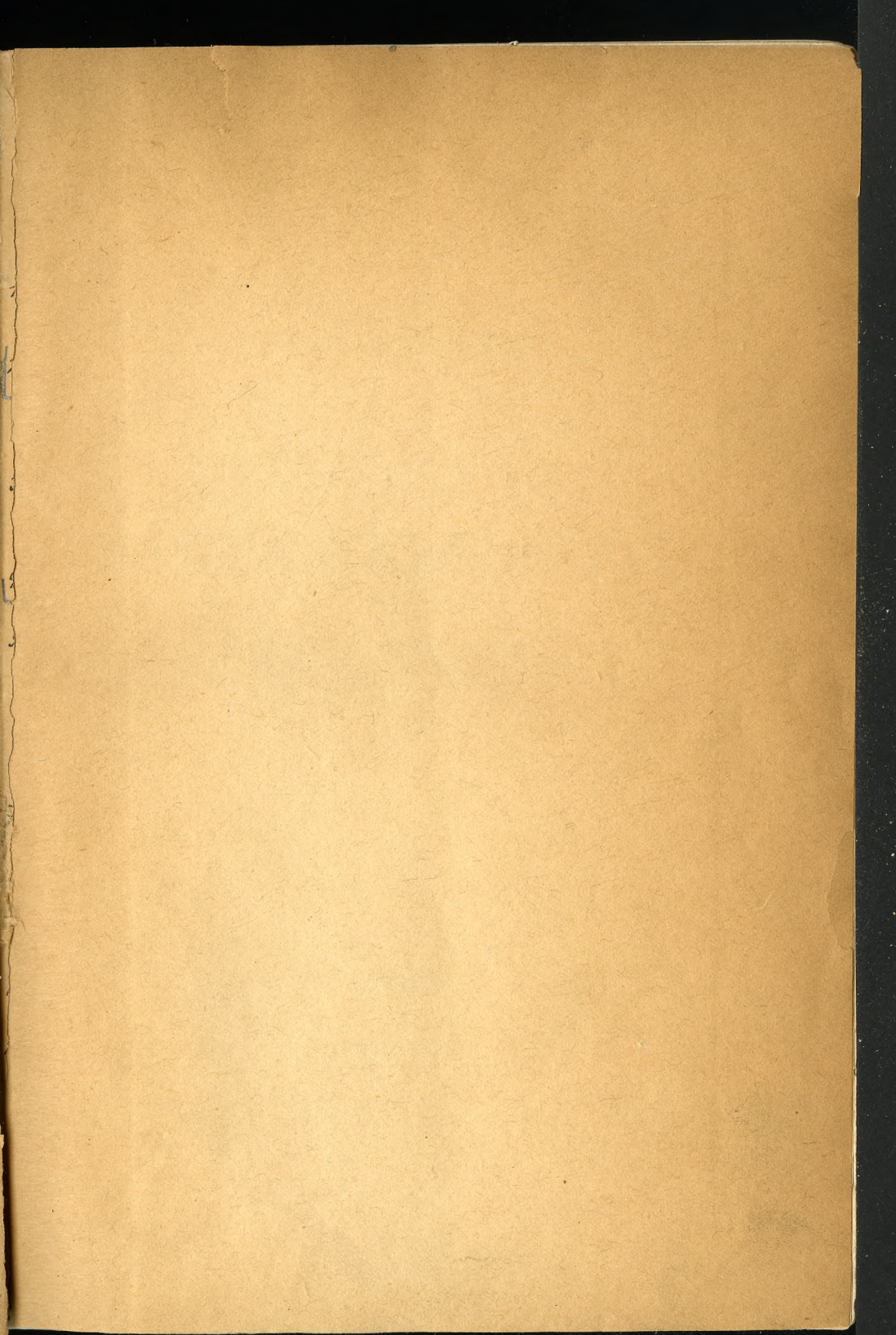
1999 -07- 07

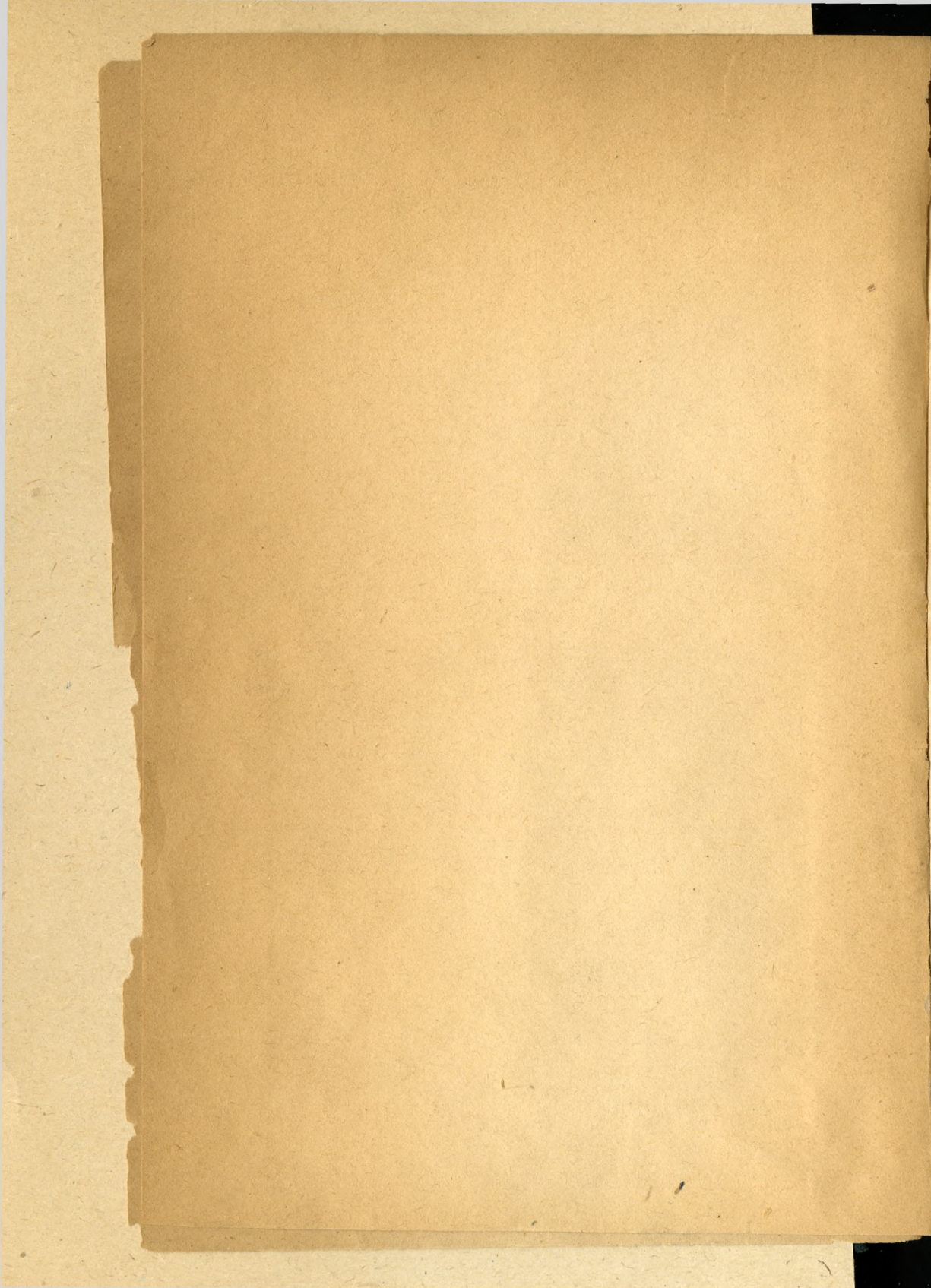
- 1) 001 0006 497 414
- 2) 001 0006 497 404
- 3) 001 0006 497 394
- 4) 001 0006 497 384
- 5) 001 0006 497 377
- 6) 001 0006 497 360
- 7) 001 0006 497 353
- 8) 001 0006 497 339
- 9) 001 0006 497 322
- 10) 001 0006 497 315

543-552

1. Egy magyar levél a magyar kérdésben. 1862.
2. Felelet Louis-Károlynak arról „Magyar iró közföldön” c. munkájában nem annyira kifejtett, mint elgondolt társadalmi, politikai, tanügyi és nemzeti programjaira. 1865.
3. Előszó a Tiszta Kélművészet „Parlament feletti kormány és magyar sorsokról” című munkája felett. Pfendernek Károlytól. 1866.
4. Az államadósság kérdésekről. Ifj. Zora Vilmosától. 1867.
5. Felelet a nemzetiségiek igazgatói kikérésére. Várnagy Józseftől. 1869.
6. Előszó a m. kir. igazságügy-minisztérium által az ügyvédi rendtartás tárgyában közzétett javaslatra. Kemény Antal Károlytól. 1871.
7. A magyar nemzet politikája. 1873.
8. A Tiszántúli ref. egyházkerületnek a képzéseljárások intézését kérésre a köznevelési oktatási tárgyakban. 1874.
9. A magyar hadsereg igazgatói és mozd. Forster Károlytól. 1874.
10. A polgári házasság. Merai Ernőstől. 1876.

73
543

EGY MAGÁN LEVÉL

A

MAGYAR KÉRDÉSBEN.

(Jankovich Györgyöt.)

Motto:

Iliacos intra muros
peccatur et extra.

1.

1862

ELFOLYÓT

MAGYARORSZÁG
D^o BALLAGI GÉZA.

ELŐSZÓ.

E munkácskában bizalmas magán levelet veszen az olvasó, mely Franciaországban élő egyik hazánkfiához van intézve.

A levél, elküldetése előtt, velem közöltetett s általam többekkel megismertetett; — miután azt, mind azok kik olvasták, időszerűnek véleményezték, felhasználva a levélirójávali benső viszonyomat, a közönség elibe terjesztem ezen tagadhatatlan jó szándékkal és higgadt politikai gondolkozással irt sorokat.

Ha e szerény mű a politikai zavaros fogalmak némi tisztázásához, és ez által helyzetünk nehéz kérdésének megoldásához csak egy lépéssel is közelebb vezet: a szerző elégtételét csak az én örömem mulandja felül.

G.....cson, april 10. 1862.

J... B..., martius hó 30. 1862.

Független és higgadt véleményt kívánsz a magyar ügyben.

Erre, úgy látszik, szükséged is van, miután leveled elárulá, miként te is az emigratio szemüvegén át látod és bírálod hazánk nehéz küzdelmeit.

Ha független és higgadt gondolkozásomban oly föltétlenül bízol: ime, előadom véleményemet.

Századunk negyedik tizedében Magyarország oly szép fejlődésnek indult; a magyar elem, a többi népfajok feletti erkölcsi tulsúlyát oly szerencsés sikerrel érvényesítette: hogy Adriától a Kárpátig mindenki büszke volt magát a magyar szent koronához tartozónak tekinteni; — biztos kilátás vala, hogy a hűbéri rendszerből a törvény előtti egyenlőséghez minden nagyobb rázkódás nélkül eljuthatván, valamint az alkotmány sánczai közé a népek millióit bevehetjük: úgy annak élén, a haza iránt annyira érdemes és lelkes aristocratiát — és a hazafias érzelmű középrendet fentarthatjuk.

Örvendett mindenki, hogy így a jólétnek és virágzásnak indult hazánk a jelen század igényelte átalakuláson keresztül menend, a nélkül, hogy eredeti ős-typusát elveszítse.

Azonban e szép remények csakhamar meghiusultak.

Azon események, melyek 1848-dik évben egész Európát megrázkódtatták, hazánkra befolyás nélkül nem maradtak. Mi igazi keleti nép vagyunk; a képzelet és lelkesedés, néha a fatalismus is nagy szerepet játszik elhatározásainkban; mi csoda hát, hogy a korszék hatalma bennünket is megragadott, kiknek oly jó dolgunk volt! Mi csoda, ha később lelkesedésünk mámorában, mértéken és határon tulmentünk, és elbizakodásunkban, mint a szerencse által üldözött játékos, nem hittük, hogy veszíthetünk; és — mindent kockára tevénk!

Jött az 1849-dik év — a játékot elvesztettük.

Szét akartuk tépni, vagy legalább meg akartuk tagítani azon kötelékeket, melyek az austriai monarchiában a felséges Habsburg dynastiához kötöttek. És e politikai hiba megboszulta magát.

Viszont Austriának kormánya akarta ugyanazon kötelékeket szétszaggatni. Ezen politikai hiba hasonlóul megboszulta magát.

Austriának államférfiai a fegyverek győzelme után elvégre eljőve hívén az időt, a melyben az austriai birodalomból egy centralisált egységes nagyhatalmat alkotni lehetséges; — és meg nem gondolván,

miszerint a fennálló historiai és kétoldalu szerződésen nyugvó kapocs, mely a szent István koronája alá tartozó nemzeteket, a felséges dynastia uralkodása alatt a birodalom örökös tartományaival egyesítette és különös érdekekben egybeforrasztotta, az egyedüli politikai lehetőség, mely a különböző nemzetiségi conglomeratumból egy erős nagyhatalmasságot alkotni képes volt: és a helyett, hogy a rendkívüli idők tanainak nyomása alatt eltévedetteket

rendre utasították, és a birodalomnak annyi viharos időket kipróbált államépületét természetes és normális állapotába visszavezették volna — követve a kísérletben, mindannyiszor, a monarchia töméntelen kárával megbukott beolvasztási politikát, — az államnak meglevő talapzatát elvetették; és a historiánál s az életnél bölcsőbbek akarván lenni, teoriákat állítottak fel, melyeknek erőltetett alkalmazása a birodalmat a legnagyobb zavarokba — közel az eloszláshoz vezette.

Igy keletkezett a 12 évi absolut rendszer. Ebben a historiai és szerződési, a népek századéves együttléte által megszilárdult és természet szerűvé alakult kapocs helyett a „Bureaucratia“ állíttatott fel.

A bureaucratia már magában nem kedves; az idegen bureaucratia pedig a leggyűlöletesebb kormánygépezet.

E szerencsétlen rendszer, — melyet országgyűlésünk érdem szerinti parentatioval kísért sirba — épen az ellenkező hatást idézte elő, mint a mit véle elérni akartak. Nem lehetett volna hatályosabb eszközzel a magyart oda kényszeríteni, hogy: legyőzhetetlen elszántsággal ragaszkodják nemzetiségéhez; — és azon mértékben, a mint függött e szent palladiumon, nőtt egyszersmind antagonismusa az idegen elem iránt, melyet gyűlöletes eszközeitől különválasztani nem tudott.

Az ősi szokások és nemzeti érzelmek tapintatlan megtámadása a népfajokat végképen elidegenítette, s annyira vitte, hogy azok elkeseredésükben ellenséges indulataikat még saját érdeküknek sem tudták feláldozni; sőt inkább a midőn az első kívülről jövő megtámadáskor a birodalom annyi pénzáldozattal felállított uj államépülete roskadozónak mutatkozott: ter-

mészetellenes örömbe törtek ki saját fiaiknak hős vére ontása mellett is bekövetkezett oly balesetek felett, melyeknek minden jó hazafi szívét fájdalommal kell vala eltölteniök.

Ily megrendítő catastrophára volt szükség, hogy a szemfényvesztő elméletek, mik az egységben a birodalomnak hatalmat, a trónnak fényt ígértek, teljes veszélyességükben feltünjenek.

Az ifju fejedelem tiszta látása felfogta a politikai tévedés káros horderejét; és nem késett a kormánya által követett rossz utat elhagyni — s birodalma szellemi notabilitásainak tanácsára kinyilatkoztatván, hogy ezentul népeinek a kormányzásban kellő befolyást engedni kíván, kibocsátotta az 1860. évi october 20-diki diplomát.

A fejedelem nemes lelkét ép úgy, mint mély bölcsességét visszatükröző ezen nevezetes okmány, az által hogy a történeti alapjogok érvényét elismerte, egyzersmind égy átmeneti korszakot alkotott, mely nélkül az annyi rázkódások, az idők oly nehéz viszonyosságai közt támadt birodalmi zavarokból kibontakozni és a legitimitás s törvényesség normalis állapotába visszajutni lehetetlen volna.

Az octoberi diplomával — kiindulási pontul véve azt — nézetem szerint a magyarnak mindent, mit csak okszerűen kívánhatott, elérni lehetséges volt.

Ha Magyarország jövő boldogságát és üdvét kereselem, azt én nem abban látom, hogy a birodalomtól elszakadva független legyen; hanem abban, hogy törvényeinek védpajzsa alatt nemzeti életét mindinkább kifejtván, nagyságához, szellemi és anyagi kincseihez, népei vitézségéhez és politikai érettségéhez

képest, az austriai birodalomban méltó befolyást gyakoroljon, és ez által a birodalom europai hivatásának teljesítésében hatalmas tényező legyen.

Egyéni meggyőződésem, hogy mindezt utolérni october 20-dika óta a lehetetlenség határai közé nem tartozott.

Ha mi, az oly őszintén nyujtott fejedelmi jobbot hódoló tisztelettel elfogadva, a multakat ildomos lovaságiassággal elfelejtjük és magyar loyaltással kijelentjük, miképen mi az austriai császárt, ki egyszersmind magyar király is, nagynak és hatalmasnak ohajtjuk, és trónját erőnk egész teljességével támogatni fogjuk; azonban méltán megkivánjuk, miszerint ősi jogaink tiszteletben tartassanak; és ha igyekezünk azon legmagasabb bizodalmat, melylyel ő Felsége a kormányra hivott magyar államférfiakat megajándékozta, maga a nemzet iránt is felköltetni s megerősíteni: akkor kétségem nincsen, hogy a magyar befolyás irányában féltékeny államférfiak oly nagy hatalomra nem jönnek és a birodalom súlypontja nem kizárólag Bécsben, hanem arányos részben Buda-Pesten is van.

De a sors ismét ugy akarta, hogy mindez meg ne történjék.

Mi a békés jobbot el nem fogadva, a multakat felejteni nem tudtuk; jellemünkhöz nem illő lovagiatlansággal üldöztük a megbukott rendszer sokszor ártatlan eszközeit; fékezhetlen haragunkban, a higgadt ész hideg számítását játékon kívül hagyva, nem birtunk annyi lélekerővel, hogy indulatainkat önjavunkért a hazaszeretet oltárára letenni képesek lettünk volna.

A tüntetések egymást érték; ezek minden jelle-

met, minden szint viseltek, csak dynasticust nem; sőt voltak, kik szerették volna a fejedelmet lealázva látni; lehetett itt-ott az elszakadás apologiáját is észlelni; várták az invasiót.

A jogaikba visszahelyezett megyehatóságok, az átmeneti korszak természetét félreismerve, mereven az 1848. évi törvények álláspontját foglalták el; az adó-behajtást megtagadták, és mindent, a mi tényleg létezett, sokszor a képtelenségig törvénytelennek nyilvánították.

Az 1848. évi törvényeknek szoros végrehajtása hangosan követeltetett; ellenvélemény nem türetett; ő Felsége, az uralkodó apostoli királynak mérsékletre és engedelmességre intő leirata félretétetett, és csak újabb declamatiókra adott alkalmat.

A magyar kormány hazafias érzelmű férfiai, a szerb vajdaság megszüntetése, a Muraköz és kapcsolt részek bekebelezése, a vármegyei rendszer visszaállítása, a nemzeti nyelv és magyar törvénykezésnek előbbi jogaiba lett visszahelyezése által bizalmat vártak a nemzettől, és azt kiérdemelni is hitték; e bizalom mellett akarták ők a nemzetet a szorosan vett jogkövetelési térről a tényleg fennálló viszonyokkal ki-alkuvásra birni.

De e nemes törekvéseknek sem volt hatásuk; a szenvedély által vezetett közvélemény a kormány engedékenységét gyöngeségnek tekintette; és a közvélemény nyomása alatt volt sajtó és megyehatóságok annál tovább mentek követeléseikben.

Nem egy helyen lehetett hallani, miként a nemzet másképen kielégítve nem lesz, hacsak a hadügy, minden várakkal, készletekkel stb., és a pénzügy egé-

szen átadatni nem fog. A szélső párt még ez áron sem szeretett volna megnyugodni; előtte mindig a külföld lebegett.

E hangulat, káros hatását a legmagasabb körökben is gyakorolta.

A magyar államférfiakban helyezett bizalom lankadni kezdet; a magyar nemzet iránt a bizalom lábra kapni nem tudott, és következett — a február 26-diki pátens.

Minden remény még csak az országgyűlésben volt.

De nehéz volt az ország képviselőinek magukat a közszellem nyomása alul emancipálni. Ezt nem is tették. Férfiak, kiknek politikai jellemükben, elismert hazafiuságukban és mérsékletükben a nemzet eddig, és méltán, osztatlan bizalmát helyezte: népszerűségöket, majdnem hatásukat veszve látták — kisebbségben voltak, és miután a situatio urai nem lehettek, mert minden hazafias kissé mérsékeltebb véleményárnyalat is gyanusított, ahogy magukat tehetetlenné tenni hagyják, kénytelenek voltak az uralkodó párttal egybeolvadni; kénytelenek voltak a leélt idők szomorú valóságát és a megtörtént dolgokból keletkezett körülmények hatalmát ignorálni; az életbölcességnek, a gyakorlati igazsághoz vezető utjától magukat távol tartani; és egyedül a formális törvények s jogkövetkeztetések bástyái mögé vonulni; az országgyűlés nem volt bizalommal a kormány iránt; nem is akart lenni; mert részben az emigratio vagy valamely külesemény nyomását várta; részint az austriai államférfiaknak nem hitt.

Viszont a magyar kormány és az ország természetszerű mérsékelt elemei néma nézők voltak, vagy a

folyammal usztak; az austriai kormánynak tulsúlyra emelkedett befolyásánál fogva pedig a nemzet jogos kívánalmait kielégítő, vagy csak megközelítő királyi előterjesztések nem tétettek.

Igy lön, hogy az országgyűlés az 1848. évi törvények azonnali életbeléptetését sürgetve, némi recriminatiok után, egyedül arra szoritkozott, hogy Magyarországnek államjogait ritka lángésszszel védelme alá vegye, és azokat megeczáfolhatlan tiszta fénybe helyezze.

De e remeklésre a gyakorlati államférfiu szerepe annak már többé ki nem juthatott; mert a kormány a helyett, hogy a kiegyenlítés magvát magában rejtő első feliratra az alkudozásokot tényleg megkezdette, és így az országgyűlést a merev törvényességgel körülövedzett negatióból le a politikai exigentiák positiv terére szoritotta volna, — mi talán elérhető is volt, — saját nézponjtából jogfejtegetésekbe ereszkedett; és az országgyűlést a birodalmi tanácsbai követek küldésére utasította.

Ezt pedig az országgyűlés hazánk sarkalatos jo-gaival és az alkotmányosság fogalmaival összeegyeztethetőnek és így elfogadhatónak nem tartotta és nem tarthatta.

Ekként a törvények alkotásához megkivántató egyesség a király és nemzet közt létre nem jöhetvén, a kikerülhetlennnek bekövetkezni kellett: az országgyűlés el lett oszlatva.

Az 1848. évi törvények terén állott országgyűlés mielőtt széjjel ment volna, a feloszlatás ellen ünnepélyes óvást tett.

És most kezdődik egy sajátságos, a históriában nem ismert helyzet.

A vármegyék souverain, a megyegyűlések parlamentképen viselvén magukat, jóllehet az országgyűlés feloszlatása elleni óvás az egész ország nevében már ünnepélyesen kijelentve volt, azt ismételték; kimondták, hogy felsőbbséget maguk fölött a magyar független felelős ministeriumon kívül el nem ismernek; a magyar kir. udv. cancelláriát, a magyar k. helytartótanácsot, m. k. kuriát stb., és ezen kormányzéseknek mindennemű rendeleteit s intézkedéseit törvénytelenekül tekintik, azoknak nem engedelmeskednek.

Sok helyütt be nem elégedtek azzal, hogy az adóbehajtás megtagadtatott, hanem tovább mentek, és az adófizetést honárulásnak nyilvánították, s azt betiltották.

A „resistendi facultas“ érvénye életben lenni látszott.

A hatóságok egymásközti függése megszűnt; senki sem parancsolt, senki sem engedelmeskedett; az administratio megakadt; a törvénykezés megállott; a legszentebb magánérdekek a meddő politizálásnak áldozatul estek¹; magát a chaosban tájékozni senki sem tudta.

Nem lévén törvényes auctoritás, az egyes államközegek magok önkénye szerint, sokszor egyik a másika ellen jártak el.

A megye elrendelte a háziadó befizetését; a katona és financia azt betiltotta; — a megye az államadó fizetését betiltotta, a katona és financia azt erőszakkal behajtotta.

A sérelmet szenvedetteknek nem volt hová folyamodniok.

A békés nép már hangosan kezdett zúgolódni; e hangulatot, hivatottak és hivatlanok szították.

Bujtogatók a politikai szenvedélyek közt mindig találkoznak; és a pórnép, a nemzetiséggel, utoljára a communisticus ideákkal könnyen félrevezethető.

Különös isteni gondviselésnek és a nép valóban példás komolyságának köszönhető, hogy kitörések nem történtek.

A helyzet mármár elviselhetlenné vált; mert hogy a zavar tökéletes legyen: a megyék választott tisztviselői tömegesen lemondottak és az országot tetteleg hatóság nélkül hagyták.

És a midőn a magyar kormány ezen természetellenes, a társadalmi magánérdekekre nézve káros helyzetnek valahára véget vetni; a rendet, véleményszabadságot, az igazságszolgáltatást és a helyes közigazgatást visszaállítani komoly akaratot mutatott: hazafiuságnak tekintetett eme legnemesebb szándok valószínűsítését minden módon akadályozni; és voltak, kik a közvélemény terrorismusát, s a morális nyomás minden eszközeit felhasználták, hogy az elhagyott hivatalok elfoglalásától a jobb érzésűeket visszarettentsék készebbek egy féktelen anarchiában milliók magánérdekeit feláldozni, mint megalkudva a körülményekkel, legalább egy időre fékezni indulataikat.

Történt pedig mindez csak keveseknél roszakaratóból, többnyire hazafiuságból!

— Mennyire képes aberrálni a legszentebb érzélem, a honszeretet! ki fejtí meg e talányt? — Az idő beteg.

Ily körülmények előzték meg az 1861. évi november 5-ki határozványt.

A kormányzat, a rendkívül felzaklatott politikai rajongás és az alulról jövő terrorizmus ellenében, kényszerítve érezte magát szinte rendkívüli eszközökhöz nyulni.

És így lőn, hogy az ország kivételes állapotba tétetett; de egyszersmind kijelentetett, miképen az alkotmányosság utjáról letérni és az october 20-kán elfoglalt álláspontot odahagyni a legmagasabb szándokban nincsen; sőt a jelen helyzet csak átmeneti természetű és addig tart, míg a kedélyek higgadtsága a politikai jogok háborítlan gyakorlatát lehetővé teendi.

A magyar nemzet érettségének dicséretére legyen mondva, hogy az a hatalom-szó ellenében — és ez a mérsékelt honfiak kitűnő érdeme — azon komoly, türelmes, kiváró nemes magatartást tanusítja, melyet nála a leélt absolut rendszer alatt a világ eléggé magasztalni nem tudott.

Ezen politikai constellatiók közt azoknak, kik az átmeneti időben a közügyeket intézni hivatvák, nagy elszántság és lélekerőre volt szükségük, hogy a kivárás ez időszert talán ildomos kényelmét a közpálya veszélyeivel és hálátlanságával fölcseréljék; de utoljára is a kényelmen a hazaszeretet és kötelesség érzetének győzedelmeskedni kell.

Nézetem szerint minden jó hazafinak csak örvendeni kell azon, hogy oly hazafias érzületű férfiak vették által a kormány nehéz gyeplőjét, és hogy a tért nem idegenek foglalták el akkor, a midőn ily nehéz kivételes időkben, legdrágább kincsünk, nemzetiségünk és ősi igazgatási formáink megmentése mellett, a felbomlott jó rend

visszaállítására és az ország alkotmányos jogainak a birodalom érdekeivel összeegyeztetésére feláldozó közremunkálás kívántatott.

Nem lehet tagadni a föladat nagyságát és nehézségeit; de annál nagyobb érdem lesz annak szerencsés megoldása.

A pálya, melyen a magyar kormány közegei jelenleg hatolnak — nem rózsás; de ha a cél, mit elérni akarnak, hazafias: nincs okuk miért nem emelkedett öntudattal menni előre az uton, melyen szinte a hazajavára és boldogságára működnek.

A hazafiságban nincsen monopolium; a politikában nincsen magán üdvözítő hit.

A mult országgyűlésen a nemzet ritka lelkesedéssel, mint egy ember állott fel a szentesített törvények legitimitása mellett, zászlójára a „quid juris“-t tűzvé ki; minden más nézet hazaellenesnek tekintett.

Mindamellet ki fogja annak hazafiságát kétségbe vonni, ki előtt a jogok épen oly szentek, de a ki egyszer smind a „quid juris“-al, a „quid consilii“-t is egyesíteni kívánja?

A mult országgyűlés az 1848. évi törvényeknek mindenek előtti életbeléptetését tartotta hazafias feladatának. Nem tanácsoltam volna más véleményt nyilvánítani. Mindamellet tagadni nem lehet, hogy hazafi az is, a ki politikai célját a következőkben ohajtja elérni:

Kibékülés és kiegyezkedés a királylyal, oly módon, hogy hazánknak a *pragmatica sanction* alapuló kormányzati és törvényhozási önállása a birodalom változott viszonyaival öszhangzásba hozassék; a biro-

dalom népeiveli testvéries együttélés, az alkotmányos jogok szilárdítása s a közös birodalom nagyhatalmi állásának biztosítása végett.

E politikai hitvallás mellett a magyar haza iránti forró szeretet lelkesít; mert meg vagyok győződve, hogy az austriai monarchián kívül a magyarok nemzetisége biztosan fön nem tartható; csak a monarchiában és a felséges Habsburg dynastia irányában vannak a magyar nemzetnek okmányozott históriai jogai; minden más viszonyok közt a mostani teoriák felállította néptöbbség lesz a döntő factor, és akkor mi a különböző népfajok közt nemzeti életünk miatt szorongatva és nyugtalanítva leszünk; mig most a magyar nemzet a birodalom nagyhatalmi állására nézve, de ugy is, mint szükséges ellensúlya a nemzetiségi öntudatra ébredősnövekedő népfajoknak — nélkülözhetetlen.

És épen ezen érdekviszonyosságban van életének legerősb biztositéka; de mivel nemzeti létünk egyik biztositékát ez érdekközösségben találjuk fel: ezt nevelni, nem pedig gyengíteni a hazafias és ügyes politika feladata.

Egy nagy hazánkfia, kinek kitörölhetlen emlékét oly méltán dicsőítette a magyar nemzet, kinek nagy szellemét fölöttünk lebegve látni szeretjük, de a kinek arany tanácsait sem életében, sem elhunytá után követni nem tudtuk, gr. Széchenyi István ezeket mondja: „A 300 évvel ezelőtt létesült kötése Magyarországnak a Habsburg-házzal talán nem volt szerencsés; de egy szerencsétlen házasságból is származhatnak ép, erős gyermekek; ha azonban egymástól a házasság elválnak, egyiknek sem lesz ivadéka, egyiknek sem lesz jövendője. Magyarország csak Austriával állhat fenn, —

német karok közt, lehet, hogy nyomva érezi magát; a szláv karok közt bizonyosan agyon fog nyomatni.“

Fognak-e a kiegyezkedés és testvéries egyetértés nagy művének előmozdítására hazánkfiaink közremunkálni, azt a jövő törvényhozás mutatandja meg. Én azt hiszem, igen. Bárha ugyan más részről tagadni nem lehetne, hogy a nemzet egy fractiója, a még le nem győzött szenvedély hatalma alatt a magyar nemzet utópiáját máshol keresi és máshonnan várja.

A jelen kornak egyik sajátos betegsége az is, hogy minden nemzet nagyhatalmassági szerepre érzi magát hivatva, az olasz egy unita Italián dolgozik, a lengyel magna poloniaról, az oláh daco romaniáról, határával egész a Tiszáig; a görög byzanczi császárságról, a szerb nagy szerbiáról; a mi testvérünk, a horvát, egy déli szlávbirodalomról álmodik.

Csoda-e tehát, ha mi magyarok is élénk phantaziánk mellett egy dunai birodalom felállításán agyremeskedünk, és azt az emigratiótól, az olaszoktól, a francziáktól, legközelebb a görög eseményektől, sőt Montenegrótól és Isten tudja kitől várjuk, csak enmagunktól nem!

Valóban az időnek e humora mulattató volna inkább, mint veszélyes, ha az politikánkra befolyást gyakorolna, vagyis inkább azt nem vezetné.

De fájdalom! az invasióról való hit, egyáltalában a külföldtől várás annyira el van bizonyos osztálynál terjedve, hogy az elfogulatlanok ellencapacitatioja mint a hang a pusztában enyészik el. Ők minden bokorban egy legiot látnak. Magam beszéltem egy igen értelmes egyénnel, ki egész komolysággal állította, hogy

5000 ember elégséges Magyarországot elfoglalni, és a monarchiát tönkre tenni.

Hiában mondjuk, hogy az invasio, ha mindjárt lehetséges volna is, igen-igen kétes sikerű; hogy az emigratiótól várni, merész gondolat, az magában csekély és tehetetlen; — hogy:

a külhatalmaknál nincsen számunkra üdv; a mai érdekvilág érdelempolitikát nem ismer; irántunk sympathiáért — miket azonban igyekezünk túlzásainkkal a lehetőségig eljátszani — egy hatalom sem fogja magát véres háborúba keverni, — ha érdekük úgy hozza magával, kétségen kívül fel fognak bennünket eszközül használni, és aztán, ha a kitűzött cél általunk elérve lesz — magunkra hagyni. I. Lipót király alatt segítették a francziák Rákóczyt, mert szükség volt az örökös háborúban Austria erejét megosztani; el lévén a cél érve, tudjuk, miként utasította el XIV. Lajos segélyért esdő védenczét.

I. Napoleon szinte fel akart bennünket használni, de kísérlete a nemzet józan érzésén megtörött. Mi rossz várt volna ránk, ha a császnak engedünk? a ki a históriát ismeri, magának könnyen megfelelhet.

Hiába minden okoskodás, hiába minden hivatkozás a történelemre a mi nagy politikusaink előtt, ők azt hiszik, az europai diplomacia csak azért van a világon, hogy Austriát megbuktassa.

Türelmetlenségökben a legcsekélyebb politikai szellőnek is egy mindent ellenállhatlanul szétromboló viharerőt tulajdonítanak, annyira szeretnék már romban látni a monarchiát.

Vajjon ha azon épület, melynek egyik talapzatát Magyarország képezi, összedől, mi történik magá-

val a talapzattal? arról vagy nem gondolkodnak, vagy pedig a keleti faj vérmes képzeletével a sors játékanak kitett szegény haza államhajóját egy vértenger hullámain evedzve az eddig nem ismert boldogság, hatalom és nagyság révpartján látják kikötni!

Szomorú dolog, midőn a higgadt számítás semmi! a szenvedély és illusio — minden!!

Azonban ne gondolja senki is, hogy illusioval vádolván másokat, az ellenkező irányban hasonló hibába kívánnék esni. Én a jelenlegi politikai békehorizon örökkévalóságával nem ámitom magamat; sőt tisztán áll előttem egy általános európai conflagrationak lehetőségé, mely egy részről a keleti kérdésnél az érdekek surlódásából, más részről a bitorlás és nagyravágyás által eszközül felhasznált nemzetiségi szédelgésekből támadhat.

De épen azért, mert ily véres calamitások lehetősége áll előttem, akarnám a béke idejét arra felhasználva látni, hogy: érdekeink kiegyenlítettessenek; természetyszerű viszonyaink azon államokhoz, melyekhez életünk kötve van, meghatározottassanak és megszilárdítottassanak; miszerint a lehető crisis bennünket alkotmányos szabadságunk és a trón körül azok erélyes védelmére egyesülve találjon.

Azonban vajjon az érdekkiegyenlítés, a kibékités és a birodalom nagyhatalmi állásának megszilárdítása azok után, mik az ügyet oly véghetetlenül bebonyolították, immár valószínű vagy egyáltalában lehetséges-e? ez az élet gyakorlati kérdése.

E kérdés tudományos értekezletekben sok szép elméleti fejtegetésekre adott alkalmat. — A gyakor-

lati életkérdések könnyebben megoldhatóka gyakorlati felfogás nem tündöklő egyszerűségével, mint a teoriának a tudomány subtilitásai által magasztosított néz-pontjából.

A magyar ügyet, nézetem szerint, igen egyszerű kérdésekre lehet összevonni.

Akar-e Magyarország az austriai birodalom alkotmányos nemzeteivel együtt maradni vagy nem?

Akarja-e Magyarország a közbejött rendkívüli idők és események által előidézett viszonyokat tekintetbe venni avagy nem? és viszont,

Akarja-e Austria hogy Magyarország, mint ez-előtt, ugy ezentul is egész odaadással kösse ensorsát a birodalom sorsához? és

Akarja-e Austria, Magyarországnak kölcsönös szerződésen alapult, a magyar királyok által, kik egy-szersmind a birodalom császárai is voltak — ünnepe-lyesen megerősített és 300 évi együttlét által folyto-nos érvényben fentartott államjogait elismerni vagy nem?

Ezen kérdések megoldása megfejtí a magyar ügyet is.

Ha Magyarország a birodalomban megmaradni nem akar, és elszakadási szándékát csak azért titkolja, mivel még a kivitel lehetőségét nem látja, azonban epedve ohajtozik az invasio után, örvend Austria minden zavarának, tapsol minden balesetén, és a különvá-lásra az első kínálkozó alkalommal hajlandó: akkor a kiegyenlítés lehetetlen.

Ha viszont Austria a birodalom érdekeit Magyar-ország érdekeivel öszhangzásba hozni nem tudja vagy nem akarja, hanem azt mint legyőzött tartományt ki-

vánja tekinteni, hatalma addig fog tartani, míg fegyverének ereje terjed; de a kiegyenlítés lehetetlen.

Ha Magyarország a megtörtént tényeket nem törénteknek, és viszont Austria az alapszerződések s törvények érvényességét elenyészettnek tekinti, és Magyarország a formalis jogoknak a szélsőségig vitt következtetései, Austria pedig a jogvesztés theoriája mellett megmarad: akkor a kiegyenlítés ismét lehetetlen. Ellenben

Ha Magyarország az austriai birodalomban saját államérdekeit biztosítva találja; ha a körülményekkel megalkuszik és a birodalom változott viszonyaihoz alkalmazkodni hajlandó; ha elismeri azt, hogy a véle kapcsolatban levő többi nemzetek alkotmányosságában önalkotmányának az eddiginél erősebb biztosítékát nyerte: akkor a Magyarország és Austria közti meghasonlás kiegyenlítése, mihelyt ezt az utóbbi is önjaváért ohajtja, nemcsak hogy lehetséges, hanem mint az érdekek kölcsönösségéből kifolyó szükség, minden nehézségek legyőzésével magának ellenállhatlanul utat törend.

Elöttem politikai axioma az, hogy Magyarország állami élete a birodalom létehez elválhatlanul kötve van; ezen igazság bebizonyítására szót sem veszték, csupán azon tényt constatirozom, hogy a magyar nemzetnek legnagyobb része nyiltan vallja, miszerint az austriai birodalomból kilépni valamint ohajtásában nincsen, ugy érdekében sem áll.

Más részről nem kevésbbé tagadhatlan politikai axioma előttem az is, hogy az austriai birodalom Magyarország nélkül europai hivatását tel-

jesíteni nem képes, s ennél fogva nagyhatalmasság lenni megszűnt.

Magyarországot tehát Austriával és a felséges dynastiával az érdekközösség legerősebb kapcsa füzte össze, mely abban áll, hogy Magyarország törvényes állása az austriai birodalom által, és viszont a birodalom nagyhatalmi állása Magyarország által biztosítottassék.

Ezen érdekközösséget az élet, a 300 éves, jó és balsorsban osztakozó testvéries együttélés fejtette ki.

Austria segítette Magyarországot a török járom alól felszabadítani.

Magyarország segítette Austriát nem egy ízben megmenteni az enyészettől.

Magyarországnak alkotmányos jogai minden időben föntartattak, és azok a birodalom hatalmi egységének kárára soha sem voltak; Magyarország érdekei a birodalom európai hivatásával ellentétben semmi időben sem állottak; és ha akár egyik, akár másik a gyakorlati élet teréről a szenvedély, nagyravágyás és hamis számítás vagy az idealismus mezejére lépett, és Magyarország Austriától elszakadni akart, vagy Austria Magyarországot provinciálisálni kívánta volna: eme veszélyt hordó aberratiók után elvégre is mindannyiszor át kelle látnia, hogy más mentség nincsen, mint a 300 éves kapcsolatnak a gyakorlati élet által meghatározott tételeihez visszamenni.

És ezen törvényes két oldalú szerződésen alapult kapcsolatnak gyakorlati élet fejleményei-

ben határozódnak a birodalomnak a magyar szent korona irányában viszonyai.

Ezek képezik a *pragmatica sanctio* által megújított és formulázott azon históriai jogokat, mik a birodalom érdekeivel ellentétbe soha sem jöhetnek, de a mikből nekünk *sine nobis de nobis*, egy hajszálnyit sem szabad engedni.

Ezekből következik, hogy valamint egy részről az austriai birodalom oly alakot nem vehet, hogy abban Magyarország állami életét elveszítse: ugy más részről Magyarország önállása annyira nem terjedhet, hogy általa az egy testet képező birodalom hatalmi egysége megszűnjék, és az europai hivatását teljesíteni képes ne legyen, mert különben mi érdek köthetné Magyarországot Austraához, és viszont Austraának, ezen europai nagyhatalmasságnak, mi haszna volna a Magyarországgali kapcsolatból?

Az alapszerződésnek sem lehetett ennél más intenciója; nem képzelhető, hogy oly ildomos szerződő felek nyilvános kárukra egyesültek volna.

Ezen érdekközösség nélkül az együttlét csak az egyiknek a másikába való beolvasztása által tartható fen; ez pedig a mellett, hogy létező két oldalú szerződés ellenében immoralitást foglalna magában, már azért is lehetetlen, mert egyik sem bir a másik fölötte arra elegendő hatalmi túlsúlylyal, és így a birodalom oda volna kárhoztatva, hogy erejének egymásközi surlódása által magamagát föleméssze.

Azon államférfiak tehát, kik egy részről vagy más részről a határon túlmenvén, akár Magyarorszá-

got oda kényszerítik, hogy az önérdekét az Austriávali kapocsban fel ne találja; akár a birodalom hatalmi egységét gyengíteni akarják: a trónnak igen rossz szolgálatot tesznek; mert szétszaggatják a birodalmat egybeforrasztó kapcsokat; az alapszerződés legitimitását a forradalommal, vagy az erősebbnek ingatag hatalmával cserélik fel.

Ezek után nem tartózkodom kimondani, hogy azon állás, melyet a jelenlegi crisisben a magyar országgyűlés és az austriai kormány egymás irányában elfoglaltak, — a fenforgó kérdések megoldásához nem vezethetett.

A midőn a magyar országgyűlés a jogcontinuitást az 1848. évi törvények végrehajtásában határozta meg, és a birodalom változott körülményeit figyelembe nem vevén, magát a formális törvények bástyái közt, a szoros personalis unio mellett, elszigetelve tartotta; ennek ellenében pedig az austriai kormány a magyar államjogok érvényét figyelembe nem véve, az országgyűlést a birodalmi tanácsba követek küldésére utasította: mindkét fél egymástól oly divergens utakon járt, hogy a találkozás lehetetlen volt.

Nem szándékozom az 1848. évi törvények keletkezését, sem következményeit taglalni. Ezen törvények érvényesen működött országgyűlésen hozattak és a koronás király által szentesítve vannak. Ez nekem elég, és én azokat, a legitimitas monarchicus elve iránti hódolatból, formalis törvényeknek elismerem.

Mint hogy azonban ezen törvények némely határozványai, az alkotmányos birodalomnak jelen körülményei mellett, politikai lehetetlenséget foglalnak magukban, azoknak teljes végrehajtása — ha-

csak előbb törvényesen átvizsgálva és a birodalom érdekeivel öszhangzásba hozva nem lesznek — meggyőződésem szerint, azon fejedelem hatalmában nem állhat, kinek az összes birodalom iránt is kötelességei vannak.

Magyarországnak kívánni sem lehet, hogy a birodalom hatalmi egysége megszűnjék. A magyar nemzetnek akarnia sem szabad, hogy a magyar király és az austriai császárnak egymással összeütőköző uralkodó érdekei lehessenek.

Ennek csak távoli lehetősége is megszüntetné az austriai birodalom nagyhatalmi állását.

Már pedig, hogy az 1848-ik évi törvényeknek szoros életbeléptetése mellett az ily lehetőség csakugyan megvan, azon senki, ki a most említett törvények gyakorlati alkalmazását látta — nem kételkedhetik.

Emlékezzünk vissza, miként fogadtatott V. Ferdinánd magyar király ő felségének legmagasabb leirata, melyben a magyar országgyűléstől az olasz tartományok és így a birodalom területi integritásának védelmére katonát és pénzt kért.

És már most képzeljünk az uralkodó Garibaldi, Türr, Klapkaféle remények, a dunai birodalom phantasmagoriája, és a végzetetlen túláradó szenvedélyeskedések mellett, egy magyar független felelős miniszteriumot, önálló parlamenttel; — képzeljük megtámadva Velenczét, és képzeljük ő felsége I. Ferencz József austriai császárt — ki még mint magyar király koronázva nincsen — azon kényszerűségben, hogy népei áldozatkészségéhez és hazafiuságához járulva, Magyarországtól is katonát és pénzt kérjen!!! Mikor már a

mult évi országgyűlésen kimondatott: az olasz háború nem a mi háborúnk; a német háború nem a mi háborúnk stb.! Ki kételkedik a lehetőségén?!

De ne vitázzuk tovább e dolgot; mondjuk ki határozottan: a mult országgyűlésnek egyetlen egy tagja sem volt, a ki ne tudta volna, hogy ő felsége, mint az austriai birodalom császára, a követelt „restitutio in integrum“-ba beléegyezni nem fog, abba különösen az uralkodott izgalmas, — nyíltan mondhatni, — ellenséges hangulatnál fogva, belé nem egyezhetik, ha csak birodalmát tetteleg ketté szakítani és a közös kapcsolatban rejlő nagyhatalmi állást megsemmisíteni nem akarja.

Látta tehát mindenki a politikai lehetetlenséget, és mégis mellette harczolt, mert az, a politikai tekintetet mellőző jogi állással nem ellenkezett.

Másképen látjuk azonban a tárgyat, a gyakorlati statuspolitika szempontjából.

Szükség tehát, hogy továbbá is határozottan ragaszkodjunk ugyan alapjogaink érvényéhez; azonban az álláspontot változtatván, a merev törvényesség negatívumából a politikai kíváncsalom pozitív mezejére lépünk.

Magyarországnak, ha komolyan és sikerrel egyezkedni akar, el kell ismernie, miként nem áll elszigetelve, tökéletesen függetlenül, minden kötelék nélkül, s hogy azon kapcsolatnál fogva, mely tényleg és törvényesen létezik, melyet tagadni nem lehetnémi kötelességei is vannak. — El kell ismernie, hogy:

A birodalom viszonyai az által, miszerint ő Felsége az austriai császár teljhatalmának gyakorlatát az örökös tartományokkal megosztva, az austriai császárságot, al-

kormányossá tette, lényeges változást szenvedtek, és hogy ennél fogva az alkotmányos magyar király és az absolut austriai császár személyében öszpontosult hatalmi egységnek, s a birodalom külön nemzeteite egy testté forrasztó kapocsnak most már más alakot kell venni.

Magyarországnak el kell ismernie, hogy:

Az ő Felsége által a birodalom többi részének adott alkotmányban önalkotmányos élete egy hatalmas támaszának örvend, és hogy azon érdekközösség, mely Magyarországot és a birodalmat a felséges dynastia uralkodása alatt századokon át fentartotta, az alkotmányos szabadság életető melege mellett újabb erőt, nemesebb zománczot nyered.

El kell ismernie azon eseményeknek szomorú valóságát, melyek a közelebbi évtizedek alatt hibánkból és hibánkon kívül az élet törvényei kérlelhetlenségével a birodalom vállaira nehezettek. Végre szükséges, hogy:

A magyar nemzet elismerje a jelen korszak átmeneti természetét; hogy követeléseit a kivihetőség határai közt formulázza; szükséges, hogy dynasticus és loyaltási érzelmeit nyiltan vallja, hogy: maga iránt bizalmat ébreszsen.

Más részről nem kevésbé szükséges, hogy az austriai kormány is eddigi kiindulási pontját odahagyja.

Az austriai kormánynak meg kell győződnie, hogy ideális államok többé nem teremthetők, hogy a politikai tabularázák az ő Felsége által különben is soha ki nem mondott és nem követelt jogvesztés és hó-

ditási teoriákkal, ez idő szerint a képzelet országába tartoznak.

Az austriai kormánynak a valót tisztán kell látni és el kell ismernie, hogy a birodalom jelen állása, legszelidebben mondva, nem normalis s hosszabb időre nem tartható, és mikép Magyarország kibékítése reá nézve annál kívánatosabb, minél bizonyosabb az, hogy a kibékített és a megnyert magyar nemzetben, melynek nincs hová széles e földön gravitálni — a trónnak és a birodalomnak hasonlíthatlanul legerősebb és leghívebb támasza van.

El kell ismernie, hogy Magyarországnak a *sancio pragmatica* által biztosított kormányzati és törvényhozási önállása valamint eddig a birodalom hatalmi egységének ártalmára nem volt; úgy azzal kellő időmitás után a változott körülmények közt is összeférő leendő; és hogy ennél fogva a különben is igazaira féltékeny, most már bizalmatlankodó magyarnak szentesített törvényeken alapult politikai jogait megsemmisíteni, akár pedig törvényhozáson kívül módosítani akarni nem igazságos, nem ildomos. Végre szükséges, hogy:

Az austriai kormány a törvények legitimitásának monarchicus elvét és a magyar nemzet alkotmányos jogérzetét tiszteletben tartsa és a törvények érvényét nyíltan elismerje, hogy maga iránt viszont bizalmat ébreszsen.

Igy változtatván a meghasonlott felek eddig elfoglalt politikai állásukat, azoknak elvégre is az igazságnál — mi mindig a két szélsőség közt keresendő — találkozásuk kikerülhetlen, és a vést hozó

politikai eltévelygések, valamint mindenkor, ugy most is a gyakorlati élet által körülírt historiai államjogok varázsánál fognak a testvéres és érdeken egybeforrt nemzetek ősi frigyének megújításával végződni.

Összetartás azok közt, kik a kiegyenlítést óhajtják; bátorság, jóakarát, nyugodt vér; kölcsönösen engesztelő közeledés; egymás iránti bizalom: és a kiegyezkedés nagy műve szerencsésen bevégezve, — az austriai császárság s véle Magyarország hatalmas, a trón dicsó s fényes leend!

És Europa örvendeni fog a már roskadozónak vélt birodalom phoenixként kiújult fiatal erejében a polgárisodás, békés rend és alkotmányos szabadság menhelyét, támaszát feltalálni.

Reméljük, hogy a jövő országgyűlés mindezeket valósággal létrehozza.

Az országgyűlésnek nemcsak jogai, hanem a haza irányában legeminensebb kötelességei is vannak. Az országnak szabadon választott képviselői egyiránt nagy felelősséget vállalnak magukra, akár ha az ország alkotmányos jogait könnyelműen feláldozzák, akár ha azokat tulkövetelések által a politika terén veszélyeztetik. Az ország képviselői — bizzunk bennök — bizonyára fel fognak emelkedni a gyakorlati élet-bölcsesség színvonalára, és a reájok várakozó nagyszerű feladat megoldásánál magukat hazánk és az attól elválhatlan austriai birodalom érdekein kívül más tekintetek által vezéreltetni nem engedendik.

A magyar nemzet kiválólag monarchikus, de nem kevésbé alkotmányos érzelmű; a milyen hűséggel ragaszkodik királyához, épen oly szeretettel függ törvényes jogain is.

E kitünő tulajdonokban feltalálható a kulcs, mely a király szívét a nemzetnek, a nemzetét a királynak megnyissa; e kitünő tulajdonokat ismerve, nincs a világnak oly könnyen kormányozható nemzete, mint a magyar. A felséges fejedelem és a nemzet képviselői egymással érintkezve, egymással értekezve meg is fogják érteni egymást.

Nézetem szerint tehát országgyűlést kell összehívni a mult évi alapokon, mely ő Felsége által személyesen nyitvatnék meg.

Ezen országgyűlésen az october 20-iki diplomából kiindulva, mindenekelőtt revideálni kell az 1848. évi különben is ideiglenes törvényeket, illő tekintettel levén azon változott politikai viszonyokra, melyek szerint az örökös tartományok most már alkotmányosan kormányoztatván, a birodalomnak közös ügyei is közösen tárgyalandók, s közös egyetértéssel dönthetők el.

A koronázás előtti törvényezikkek alapján kidolgozott törvényes alaku koronázási hitlevél szentesítése után ő Felségének a királynak megkoronázása, a nádor választása, és Magyarország s a szent István koronája alá tartozó többi országok közti közjogi viszony törvényezikkelyezett meghatározása következnek.

Ezek volnának a feladatok, melyeket előlegesen megoldani az országgyűlés hivatva lenne. Az ország belkormányzatát érdeklő kérdések aztán nehézség nélkül lesznek meghaladhatók.

Európa közvéleménye figyelemmel fogja kísérni a magyar nemzet képviselőinek tanácskozásait és határozatait:

A mult évben alkalma volt a jogtéren harczott országgyűlésnek remekeiben a nemzet szilárd jogtisztelét és lángoló hazafiuságát megismerni s becsülni; a jövő országgyűlésen pedig annak politikai állambölcséségéről győződhetik meg.

Látni fogják 300 éves frigy társaink is, hogy a magyar irántuk a szeretet és őszinte barátság érzetéből mitsem vesztett, és hogy a midőn a február 26-ki pátens követelte közreműködését, a nemzet megtagadta, az korántsem ellenséges indulatból vagy azért történt, mint ha az örökös tartományokra is felvirradt alkotmányos élet hajnalának szivéből nem örvendett, vagy az austriai birodalom alkotmányos épületének felállítását akadályozni kívánta volna: hanem csupán azon okból, mert államjogai a birodalom újjáalakult viszonyai irányában még eddig törvényesen szabályozva nincsenek; az országgyűlés alkotmányos jogérzete pedig azt meg nem engedte, hogy egy tudtán és befolyásán kívül alkotott szabályt vagy törvényt magára nézve kötelező erejűnek elismerhessen.

Látni fogják, miként a magyar nemzet, a midőn jogait védi, akkor egyszersmind a körülményekkel is meg tud alkudni, és ezt látva, úgy mint a mult évben, hazafiuságát, nem kevésbé fogják tisztelni a magyarok politikai érettségét is.

Leirtam nézeteimet. Azt igénylem és várom tőled, miként függetlenségemet a két fél viszonyainak és eljárásának megbirálásában elismered. Ha ezen levél netalán nyilvánosságra jut, könnyen úgy járhatok vele, mint a ki két czivódó közé egyeztetőnek lép, s mindkettőtől tüleget kap. Hiába, én azt tartom: „veritas in medio“ és azokkal, kik Magyarországot provincialisál-

ni akarnák, nem egyezhetem, mert magyar vagyok, és azokkal, kik hazafiui rajongásukban mindent koczkára tesznek, ismét nem egyezhetem, mert magyar vagyok.

Ismered a mi emigransaink terveit; azok a szélsőségig vitt demagog elveiknek még nemzetiségünket is feláldoznák; előttem pedig a nemzetiség mindenek fölött áll; és nekem semmi szabadság sem kell, ha azt nemzetiségem árán kell megvásárolni.

Én különben igen fogékony vagyok a liberalis eszmék iránt; szeretem a törvény előtti egyenlőség democraticus institutioját; de megvallom, a nagy demagogokhoz különös rokonszenvet nem érzek. A demagnónál nincsen kellemetlenebb zsarnok.

Tanuságteljesek a közelebbi idők hazánkra, és az austriai birodalomra nézve. Reméljük, hogy a drága leczkét kölcsönösen hasznunkra fogják fordítani, és nem akarnak azok közé tartozni, kik nem felejtenek semmit, nem tanulnak semmit. Higyjük, hogy az, a mi legközelebbi évtizedekben történt, többé ismételtetni nem fog, és csak végvonaglása volt azon szerencsétlen politikának, mely Magyarország törvényes államéletének romjain véli fölépíthetni a birodalom nagyhatalmát. E politika már most az ujjaalakult birodalomban, hol az alkotmányos nemzetek kölcsönösen fognak őrködni jogaik fölött, többé nem könnyen lehetséges.

Bizzunk a kiegyenlítés nagyszerű és hazafias céljának sikerében; bizzunk azon lelkes államférfiak valódi hazafiuságában, kik ily nehéz körülmények közt oly óriási munka keresztülvitelén ernyedetlen buzgalommal fáradoznak; bizzunk a magyarok jobb érzésé-

ben, és az alkotmányos szabadság alapján regenerált Austriával együtt a nemzeti életében biztosított s érdekeiben kibékített magyar államra is fel fog virradni. Post nubila phoebus.

Már hogy miként gondolom én a kiegyezkedésnek művét a gyakorlatban keresztülvihetni, a kölcsönös érdekeket öszhangzásba hozni, és Magyarország államéletét az alkotmányos austriai birodalomba belé illeszthetni, arról, ha időm engedi, jövő levelemben fogom véled közleni nem kevésbé őszinte nézeteimet.

Addig is tisztítsd a véleményeket saját körödben. Te, bárha a francziák szép hazájába szakadtál által, szivedben örökké magyar maradsz, és hazafi; a mire pedig a magyarnak szüksége van, és a mit a jó hazafinak ohajtani kell, az — a kiábrándulás.

Ha nem osztod is véleményemet, tekintsd a jóakaratot; a magyar kérdés kiegyenlítését leghatályosabban előmozdítja a jóakarát.

